

Noticiari del mes de desembre de 1931

Per a consultar el BUTLLETÍ.—Per a govern d'aquells als quals pugui interessar, es fa públic que la col·lecció completa del BUTLLETÍ del CENTRE pot consultar-se en la Biblioteca del propi CENTRE i a l'Arxiu Històric de la Ciutat, carrer de Santa Llúcia, 1, «Casa de l'Ardiaca», tots els dies feiners de dos quarts de 10 a dos quarts de dues.

Aventatges per als socis del CENTRE que van a Madrid.—El propietari de l'Hotel Metropolità, de Madrid, (Montera, 53), s'ha adreçat al CENTRE per oferir als seus socis els serveis de l'esmentat Hotel, així com una rebaixa en les tarifes.

Targes esportives per a Núria.—A sol·licitud del CENTRE, la «Societat de Ferrocarrils de Muntanya a Grans Pendants» ha accedit a atorgar als socis del mateix unes targes esportives per a obtenir una reducció en els serveis de Núria, al preu de 12 pessetes, en lloc de 15 que és el fixat per al públic.

Els socis als quals interessi poden passar per la Secretaria del CENTRE, on els serà lliurat un val que els acreditarà com a tals per a obtenir la tarja esportiva i poder gaudir d'aquella rebaixa.

Sobre la catalanitat de Colom.—En el número del BUTLLETÍ del CENTRE, corresponent al mes de novembre darrer, s'inserí un treball del senyor Enric Mitjana de las Doblas, intitulat «La Casa dels Colom a Barcelona».

Amb relació a l'esmentat treball, el senyor Mitjana de las Doblas ha rebut una lletra del senyor Lluís Ulloa, referent al mateix tema, la qual, pel seu interès, publiquem a continuació:

«París, 15 de diciembre de 1931.

Señor Don Enrique Mitjana de las Doblas.—Barcelona.

Estimado amigo:

Gran placer me ha causado su afectuoso recuerdo y el envío

que me ha hecho de su artículo inserto en el número de noviembre del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

He leído su contenido con el mayor interés y encuentro que contiene datos muy interesantes. Ha hecho Ud. muy bien en obrar con moderación y prudencia, sin entrar en aventuradas identificaciones, como hace el señor C. Las noticias que trae Ud. respecto a los Colom que comerciaban con Flandes, y a los enlaces con los Monrós y los Marimón, son de mucha importancia, y pueden conducir a mayores resultados. Le recomendaré un punto, que sigue.

No sé si recuerda Ud. que en abril del año pasado leí yo un corto trabajo en la Academia de Buenas Letras, que se publicó en algunos diarios y probablemente en el Boletín de esa Academia. Allí señalé como muy digno de estudio un *Antonio Colom, marino y patrón* de nave, que le servía a Alfonso V para trasladar soldados y municiones de Tortosa a Sicilia y Nápoles. A este *Antonio Colom* le daban el apodo del «Cotxillo»; vivía hacia 1425, y poco después figura su hijo *Juan*, que era *eclesiástico* y tenía como tal un cargo en Tortosa. Por sus relaciones con Italia, su condición de marino y su nombre Antonio, conviene investigar acerca de ese sujeto y de su familia, aunque parece que no tenía otro hijo que Juan el *eclesiástico*.

Lo que yo lamento es que nadie investigue respecto a los *Casanova*, después de los datos que encontré y que han esclarecido el problema. Es allí donde está el punto esencial del mismo. Yo he demostrado que *Jaime de Casanova* era hermano del *Cardenal Juan*, y que ambos estaban en Italia desde 1426 en adelante. Estos son los *verdaderos parientes* de los Colom, tanto del descubridor, así como de los corsarios al servicio de los franceses. De eso no hay la menor duda, pues Bartolomé Colom declaró oficialmente que estaba en Francia en 1492, al lado de la Almiranta de Burbón que es a quien servían los corsarios. Me parece absolutamente imposible que en los archivos de Barcelona no haya datos sobre los *Casanova* parientes del cardenal que fué fraile dominico confesor de Carlos V, como lo dije en mis memorias de Sevilla y de Hamburgo. Busque Ud. por este lado, y verá los grandes resultados a que llega.

También vi la publicación del señor Rubió y Borrás en *A B C* de agosto último. Ya, cuando estuve en Barcelona el año pasado, y me dieron noticia del documento del señor Rubió, declaré que era una *falsificación escandalosa*, fraguada por los italianos. Ahora que he visto el documento publicado en facsímile me rati-

fico en mi afirmación, y aseguro que el señor Rubió ha sido engañado.

En fin, he leído igualmente el folleto y las conferencias del señor C. Es incomprensible que ese señor haga nacer a Colom en todos los pueblos de Catalunya, dándole innumerables genealogías. Todo eso es pura fantasía, sin fundamento científico alguno. Sería bastante más interesante hallar la relación entre los Colom y los Casanova, para lo cual he adelantado yo mucho camino y lo he señalado en mis comunicaciones en Sevilla y Hamburgo.

Por mi parte, hace un año que *intencionadamente* no he querido publicar nada y he preferido ver lo que hacen los otros. Mi última publicación fué una serie de artículos en «*La Prensa*» de Buenos Aires, en Enero, con numerosos *facsimiles* de documentos inéditos. Creo que no la conocen en Barcelona, y es muy sensible, pues es la *más trascendental y documentada* que he hecho. En ella queda destruída la tesis italiana con *documentos genoveses* inéditos. Por desgracia, no he podido reunirlos en un volumen porque todo eso cuenta mucho, y no hay editor que se anime. Esos artículos son sin duda los que han impresionado a Génova, que se han decidido a publicar un gran volumen con pretendidas pruebas de que Colom era genovés. Pero pronto se verá que esas pruebas no resisten ni pueden enfrentarse a las que publiqué en «*La Prensa*». No sabe Ud. Lo que lamento que no se conozca esta publicación mía en Barcelona. Estoy reuniendo elementos para hacer una refutación *completa* del gran libro genovés, siempre con *documentos de origen italiano*, porque así la prueba es más abrumadora.

Le felicito por su estudio y le renuevo mi agradecimiento por el envío que de él me ha hecho. Al mismo tiempo, insisto en recomendarle las investigaciones sobre los *Casanova*.

Mande Ud. a su afmo. amigo y s. s. *Luís Ulloa*».

Socis ingressats durant el quart trimestre de 1931. — Josep M.ª Escayola i Catarineu, Carme Sintès i Buxeda, Lluís Fontanet i Bosch, Conrad Sintès i Buxeda, Lluís Palet i Tió, Miquel Salas i López, Herman Schuffenhauer, Marcel Jarrijón i Planchon, Manuel Jubert i Cantó, Antoni Borràs i Quadras, Ramon Viver i Goula, Gregori Mayayo i Lacruz, Àngel Par i Martínez, Marian Parrilla i Atienza, Joan Bta. Corominas i Lloberas, Jaume Rosell i Soler, Ramon Camprubí i Balet, Antoni Pach i Buira, Carme Aluja i Sala, Josep M.ª Cañadell i Vidal, Marian Roig i Recorder, Baldomer Falgueras i Carreras, Ramon de Brugada i Domènech, Alfons

Lagoma i Allué, Josep Rovira i Mestre, I. Casparis, Ramon Farrero i Valls, Josep Xifré i Baulenas, Anselm Rubiralta i Oller, Francesc de P. Pontí i Solervicens, Assumpció Pujol i Raventós, Ramon Cid i López, Josep Paravisini i Parra, Jaume Reñé i Solà, Juli Vernis i Gavallda. Rossend Riera i Sala, Eusebi Ferrer i Borrell, Joan Niessink i Maaden, Manuel Llovet i Montagut, Albert Biosca i Drets, Montserrat Fontanet i Bosch, Joan Figueras i Zulueta, Josep Minguell i Cebrian, Josep Roqué i Estrada, Frederic Casquero i Babot, Rossend Torras i Mir, Carl-Heinz Kullrich i Jochem, Josep Roig i Sanfeliu, Esteve Cirera i Crehuet, Ramon Pujol i Alsina, Lluís de Quadras i Feliu, Josep Colominas i Roig, Joan Bta. Alà i Castellort, Cinematografia Amateur, Francesc Bonet i Ayet, Jaume Ballescà i Murillo, Matilde Haeringer, Enric Seuncfelder i Kuips, Boris David i de Nolcken, Joaquim Cañadas i Pérez, Gregori Serrano i Alcalde, Concepció Faig i Martí, Josep M.ª Font i Rius, Manuel Goday i Prats, Josep M.ª Selletises i Gabriel, Pere Campà i Mitjans, Manuel Pijoan i Beristain, Joan Costa i Simon, Salvador Algué i Tort, Pere Solà i del Rio, Anna Maria Algué i Tort, Carles Aguilar i Barbany, Joan Vives i Camprubí, Salvador Algué i Plana, Llorenç Santana i Codina-Samper, Francesc Ramia i Axà, Ferran Riviere i de Caralt, i Domènec Llobet i Padró.

CONFERÈNCIES

La futura organització del turisme a Catalunya i el «Centre Excursionista de Catalunya».—El dia 14, el senyor Antoni Muntanyola donà una conferència en la qual deserotllà el tema que encapçala aquestes ratlles.

En parlar d'organització turística - digué en començar - ens referim a una doble ordenació: la de les indústries del país, servidors del turisme, i la de les forces socials promotores d'aquesta font de riquesa pública. Avui parlarem d'aquesta darrera, la qual afecta directament al CENTRE.

S'extengué en consideracions, i digué que el que abans s'obtenia amb l'entusiasme, ara ha d'obtenir-se amb diners i amb una persistent energia humana.

Glosà el que ha d'ésser l'organització turística a Catalunya, i remarcà com el CENTRE és l'organisme més antic i més important de les institucions catalanes de turisme, la qual cosa fa que sigui una força necessària en el desenvolupament turístic a la nostra terra.

Estudià l'estadística dels elements pertanyents a diverses entitats esportives de Catalunya i féu uns càlculs comparatius amb altres de l'estranger, dels quals deduí una inferioritat de les primeres. Assenyalà la conveniència de propulsar intensament l'afició al viatge.

Digué que, al seu jui, actualment se sofreix una crisi de generacions joves. La joventut moderna prefereix més l'esport atlètic i espectacular que l'esport cultural, científic i artístic que representa el CENTRE.

Assenyalà el perill de que aquesta crisi encara s'accretui, quan fóra altament interessant que es produís un redreçament. Per això, la missió del CENTRE - diu - en l'organització futura hauria d'ésser acoblar i regir una gran força social i afectar-la al turisme actiu, mitjançant la vinculació al seu esperit de tot l'esperit esportiu dispers actualment per la nostra terra. A continuació, cità les diverses manifestacions esportives que haurien de constituir una unió, de la qual en sorgiria, més tard, el Touring Club de Catalunya, que necessàriament s'ha de crear.

En acabar exposà, en línies generals, el que ha d'ésser, al seu entendre, l'actuació del CENTRE en la nova Catalunya, amb la qual haurà coronat la seva obra de cultura i patriotisme.

La protecció a les antiguitats.—Sobre aquest tema el senyor Feliu Duran i Cañameras donà una conferència el dia 18.

El conferenciant exposà les seves teories de què cap corporació ni cap particular propietari d'un objecte de mèrit artístic o de vàlua arqueològica no podia tenir sobre d'ell el *ius abutendi* i destruir-lo, per la qual cosa s'imposava la vigilància de l'Estat sobre tot allò que pogués ésser interessant, des dels punts de vista històric i artístic.

Classificà les antiguitats en vives i mortes; comprengué en el primer grup aquells edificis o objectes que encara serveixen per al fi per al qual foren creats, i en les segones els que ja no tenen una vàlua utilitària actual. Referent a les primeres, es mostrà partidari de què quedin en poder de llurs propietaris - però degudament vigilades per tal que no les perjudiquin amb additaments poc adients - perquè atenguin a llur conservació, que es permeti la seva visita i estudi al públic, i per evitar que surtin de la nostra terra, obligant els propietaris a la seva declaració, a la denúncia de qualsevol venda i a permetre la periòdica inspecció. Quant a les segones, creu que haurien de passar a formar part dels Museus provincials o diocesans.

Exposà les bones orientacions de la llei espanyola d'excavacions. Deixà de banda les antiguitats que formen part dels museus per considerar-les ja a l'empara de tota malvestat i cobdícia. Parlà extensament dels anomenats monuments nacionals, dels monuments històrico-artístics i de les antiguitats que estan en poder de particulars; es mostrà partidari de la supressió de moltes de les oficines i organismes actuals, i de què es formin unes oficines que, ensems que centralitzin la tasca de la protecció a les antiguitats en el sentit de succeir els múltiples organismes actuals, la descentralitzin en el sentit geogràfic. En acabar, el senyor Duran llegí la ponència que, en el mes de Juliol, presentà al Ministeri espanyol d'Instrucció Pública i Belles Arts, una part de les conclusions de la qual han passat a la *Gazeta de Madrid* en forma de decret, firmat el dia 10 de desembre i publicat el dia 12.

Per tal d'il·lustrar les teories del conferenciant sobre la manera com han de portar-se a cap les excavacions i les restauracions, es projectaren nombrosos diapositius de les excavacions de Mèrida, Itàlica, de la fàbrica de tabacs de Tarragona, de les antiguitats de Sagunt i dels claustres romànics de Sant Pere el Vell d'Osca i de Sant Benet de Bages, deguts tots al soci del CENTRE senyor F. Blasi i Vallespinosa.

SECCIÓ DE FOLKLORE

Convocada una reunió d'elements de reconeguda competència en el camp de les activitats folklòriques, aquesta se celebrà amb nombrosa assistència. Es tractà de la reorganització de la Secció, i es planejà l'actuació de la mateixa donada la importància que tenen avui dia els estudis folklòrics, tant més a Catalunya que, amb la riquesa d'elements d'aquesta ciència amb què compta, pot gaudir d'una consideració, potser, com cap altre poble.

Es nomenà la Junta Directiva, la qual quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Josep Colominas i Roca; Vice-President, Dr. Josep Roig i Punyet; Secretari, senyor Climent Viscarri i Torres; Vocals, senyors Joan Amades i Gelats, Enric Ribas i Virgili, Josep Ribot i Calpe i Joan Fonta i Manau.

S'acordà, també, reunir-se tots els dissabtes, a les 7 de la tarda. A aquestes reunions poden assistir-hi tots aquells que sentin afició pels esmentats estudis. També es convingué emprendre una activa campanya per propagar-los, posat que, com ja hem dit, aquests tenen una gran importància a la nostra terra.

SECCIO DE FOTOGRAFIA

El mes de desembre, aquesta Secció realitzà una excursió, els dies 6, 7 i 8, a Lleida i *província* d'Osca, i el dia 20, una altra excursió a Vacarisses i Rellinàs.

AGRUPACIÓ DE CINEISTES AFICIONATS

Projecció de pel·lícules.—El dia 4, el senyor Josep Fontanet, a prec de diversos socis, repetí la conferència que donà a darrers del mes de novembre sobre *Art, reportatge i tecnicisme*, i amb aquest motiu projectà diferents films de demostració pràctica d'aquest tema.

La necessitat del cinema com a mitjà educatiu.—Aquest fou el tema de la conferència que el dia 17 donà el senyor Joan Sàbat.

Després d'una brillant dissertació entorn del caire cultural del cinema i, com diu l'enunciat, la necessitat del mateix com a mitjà educatiu, el conferenciant projectà diverses pel·lícules sobre geografia documental, història natural, fisiologia, indústria i esport.

SECCIÓ D'ESPOTS DE MUNTANYA

Durant aquest mes, aquesta Secció ho efectuat les següents excursions: Dia 6, als Brucs, Can Massana, Roca Foradada, La Portella, coll del Porc, Els Ecos, coll de la Talaia, Santa Cecília, Can Puig i Monistrol. A Aiats i Cabrera; dies 6, 7 i 8, al port de la Bonaigua i pic dels Paletes. A Mont Caro i ports de Beceit, sota el següent itinerari: dies 5 i 6, Barcelona, Tortosa, Cal Vicari (ports de Beceit), Mont Caro, vall de Matarranya i Maset de Regatxol; dia 7, Maset de Regatxol, Carlades, Cabana, ports de Beceit; dia 8, ports de Beceit, Tortosa, Barcelona; dia 13, a Terrassa, torre d'Àngel i cova del Drac (ascensió); a Vic, Sant Bartomeu del Grau, Sant Boi, santuari dels Munts i Sant Quirze; a Montserrat, Sant Salvador, Sant Benet, La Trinitat, Sant Jeroni, Sant Joan i Sant Miquel; dia 20, a Ripoll, Vallfogona, Santa Margarida, castell de Milany, Santa Maria de Besora i Sant Quirze.

SECCIO DE GEOGRAFIA I GEOLOGIA

Excursions geològiques pels terrenys secundaris de Catalunya i regions limítrofes.—El dia 22, Mossèn J. R. Bataller donà la seva

conferència del cicle establert per aquesta Secció. Tractà de les característiques dels terrenys secundaris inferiors que formen el triàsic català. Després de breus consideracions sobre aquests terrenys a altres localitats d'Europa, s'ocupà de llur distribució a la zona pirenenca, a Barcelona i a Tarragona i esmentà llur importància paleontològica, petrogràfica i mineralògica.

La conferència fou il·lustrada amb nombroses projeccions referents ja als jaciments, ja a la tectònica d'aquest terreny, ja als fòssils que en ell es troben.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA I HISTORIA

A les sessions d'aquesta Secció dels dies 2 i 9, el senyor Joan Roig i Font donà dues conferències, en les quals féu la ressenya d'un aplec d'excursions efectuades per les valls dels rius Cardener i Segre. Prengué com a punt de partida la ciutat de Solsona, de la qual féu remarcar els més importants monuments. Després, amb la visita de la interessant església romànica d'Olius i de les voreres del riu Cardener donà principi al tema de les seves converses.

Del Cardener al Segre.—Se surt de Solsona pel portal del castell, se segueix pel costat de la tanca del convent de Caputxins vells i s'emprèn després la costa que mena a dalt de l'enrunat castell d'Olius, situat al cim d'un turó, a 870 metres d'altitud. Tocant al castell hi ha l'església de Sant Miquel de Castellvell, la qual posseeix una imatge romànica de la Mare de Déu, molt venerada en tota la contrada. Des d'aquell alt mirador la vista s'esplaia envers les muntanyes de la conca superior del Cardener, de les quals es destaquen les serres de Cadí i del port del Compte.

Es baixa, després, fins a trobar el camí ral de Pinell, que passa pel coll de la Torregassa, on pot contemplar-se el famós pi de la Torregassa, la soca del qual té sis metres de circumferència. Allí es deixa, a mà esquerra, el camí de Pinell, i hom recorre, en cosa de 20 minuts, els plans de la Torregassa, on, el dia 20 de setembre de cada any, té lloc un important firal. A l'acabament de l'esmentat pla s'aixeca un arrodonit tossalet, al costat del qual s'obre la collada de Clarà. Tot seguit, el camí davalla fortament fins al fons de la vall d'aquest nom, enmig de la qual i en situació dominant hi ha l'església de Sant Andreu de Clarà, d'obra relativament moderna. Des de Solsona hi haurà cosa d'una hora i mitja.

Es baixa, des de l'església, fins a trobar de nou la riera de Clarà; al cap d'una estona el camí emprèn la costa que mena a la casa i capella de Sant Tirç o Sentís, situades a dalt d'un esquenall de serrat. Des de l'esmentat lloc, el camí davalla ràpidament fins al fons d'una clotada per on corre la riera de Madrona, el curs de la qual se segueix fins a la important pagesia de l'Estany. Al darrera mateix de l'esmentada casa comença un camí que, després de travessar el riberal, puja, en molt pocs minuts, a l'església nova de Madrona, construïda el segle XVIII. Cap a la dreta, i a no gaire distància, hi ha el castell i l'església vella de Madrona. Aquesta darrera és un interessant exemplar de l'època romànica, però actualment té la volta enfonsada i en tota ella plana la ruïna. Entre l'un i l'altre dels dos esmentats temples, s'aixeca una bonica creu de terme. De Clarà fins a Madrona es compten dues hores i mitja.

De la casa de l'Estany, el camí s'enfila de seguida, segueix la direcció de Ponent i porta al cim d'un alt planell ondulat, des d'on es domina un extens panorama envers les estribacions de la serra del port del Compte, amb el característic Turp d'Oliana, i, cap a l'esquerra, l'estimbada serra d'Aubens. El camí passa pel costat de la casa de Gavernat, i, després, baixa a trobar la Riera Salada, el llit de la qual es travessa per un antic pont de pedra de quatre arcades, situat gairebé enfront del poble d'Ugern. Allí es troba la carretera de Solsona a la Bacella. De Madrona a Ugern hi ha cosa d'una hora, i d'aquesta darrera població a la Bacella, per la carretera, 5 quilòmetres.

En continuar l'excursió pel camí de muntanya, s'emprèn, des d'Ugern, una forta costa, a la meitat aproximadament de la qual s'albira, a mà dreta, a l'altre costat d'una pregona torrentera, el castell i l'església de La Salsa. Al cap de 50 minuts, des d'Ugern, s'assoleix el cim de la serra d'Oliana, des d'on, en 35 minuts més, es baixa a la important vila d'aquest nom, situada a l'extrem d'una rica horta, pel mig de la qual s'escorre el riu Segre.

Poca cosa remarcable hom pot veure a Oliana, referent a monuments; però, els seus voltants són pintorescos i interessants, i més que res l'antiga església romànica de la barriada dita del Castell i la imponent gorja del pas del Grau d'Oliana, la descripció de la qual restà pendent per a la vinent conversa.

Del Segre al Cardener.—L'estada a Oliana tenia dos objectius principals: visitar el santuari de Nostra Dona de Castell-llebre i controlar l'existència, o almenys la situació, de la «Creu de la Pe-

nella» que, segons documents antics, assenyalava els límits meridionals del vescomtat de Castellbò, els quals arribaven, per aquell indret, aproximadament fins a l'esmentat Grau d'Oliana. Des d'Oliana hi ha també l'avinentesa de poder visitar alguns dels pobles situats enfront, però a l'altra banda del Segre.

Un camí de carro porta, en 20 minuts, al peu del riu, el qual es travessa amb barca de pas. A l'altre costat, el camí es bifurca; el de mà dreta mena a Santa Llúcia de Tragó, i el de davant a Peramola, capital d'un extens districte municipal, format per pobles insignificants, tots ells redossats al peu de l'alterosa serra d'Aubens, el pic més alt de la qual passa dels 1.500 metres. En un estrep d'aquesta serra hi ha el santuari de Nostra Dona de Castellllebre, bastit arran d'un pregon cingle, que forma el costat esquerre del començament de la gorja del pas o Grau d'Oliana. Des de Peramola, es pot pujar al santuari en 5 quarts d'hora. L'església pertany a l'estil romànic del segle XI o XII, i la imatge de la titular, d'alabastre i només de setze centímetres d'alçària, és de les darresries del gòtic.

Des de Castellllebre es baixa de dret fins al peu del riu Segre, el curs del qual es travessa pel pont vell d'Oliana. L'efecte que produeix la gorja en aquell indret, és sorprenent per la seva rudesia i solitud, el qual aspecte continuen tenint el seguit de congostos que es reproduïxen en remuntar el riu. El primer poble que es troba és el de Coll de Nargó, amb la seva coneguda església del primer període romànic. Uns quants quilòmetres més amunt es passa per Organyà, vila situada al peu de la muntanya de Santa Fe, la qual encara serva molt caràcter d'antigor. És bastant notable la seva església, d'estil de transició del romànic al gòtic.

L'estret o congost dels Tres Ponts, que comença 10 minuts més enllà d'Organyà, és el més important de tots els d'aquella banda del Segre; després d'un recorregut de cosa d'un quilòmetre s'acaba a envistes d'Hostalets de Tost. Allí s'agafa, a mà dreta, el camí del Torrent Penjat que, amb forta costa, porta al poble de Tost, notable històricament pel fet d'haver estat el bressol de la família del famós cavaller l'Arnau Mir de Tost, del qual tant parlen les cròniques medievals, per les seves gestes contra els moros.

El camí, que ascendeix sempre, va a sortir al coll d'Arnat, on des dels Hostalets hi ha 1 hora 45 minuts. El coll d'Arnat, aproximadament, està a 1.225 metres d'altitud; a l'altra banda comença la xamosa vall de Lavansa, cap al fons de la qual mena el camí, després de passar per l'insignificant poble d'Arnat i de deixar, a

mà dreta, el camí del poble de Montant. Abans d'arribar al peu del riu es troba la font de Raig i la grandiosa masia de Cal Valentí, la qual té a poques passes una capella dedicada a Sant Fruitós. Des de l'esmentada masia es pot anar, en deu minuts, fins a l'estreta i impracticable gorja que ha format el riu, les aigües del qual van a ajuntar-se al Segre en el congost dels Tres Ponts.

En remuntar el riberal del Lavansa per la seva vorera dreta, es va a l'església del poble d'aquest nom, situada en un petit replà de la muntanya, a 960 metres, enfront mateix de la serra coneguda per la Tossa Pelada, que forma part de la del Port del Comte. El municipi de Lavansa comprèn un bon nombre de petits pobles. A molt poca distància de la susdita església es troba el veïnat de Sorribes, des d'on es baixa fins al peu del riu, en el molí d'En Batlle. A l'altra banda del riberal hi ha, a dalt d'un planell, la barriada de Sant Pere, des d'on es pot fer l'escalada al coll de Port passant pel coll de Buc. Es troba després Montargull (1.015 m.), i a continuació el molí de Fornols, situat en un indret molt emboscats. A l'altre costat del riu, comença el camí que, pel coll de la Bogassa, porta a dalt del Port del Comte en 1 hora 45 minuts.

La vall del Lavansa fins al molí de Fornols tindrà aproximadament una llargària de dues hores i mitja. D'allí en amunt, el riu passa constantment oprimint pels drets vessants de la serra de Cadinell i del Port del Comte. Es deixa, a mà esquerra, el camí de Cornellana, i al cap de 25 minuts, a comptar des del molí de Fornols, hom arriba a la pintoresca vall de Tuxent (1.169 m.), on s'uneixen els rius de Tosa i de Mola, i formen l'anomenat de Lavansa.

Una soptada costa porta, en cosa d'un quart, a dalt del poble de Tuxent, el qual pot ésser un bon centre d'excursions per a conèixer aquella esplèndida comarcada, on hi ha muntanyes tan interessants com la serra de Cadí i la del Port del Comte. La població de Tuxent no té per a l'arqueòleg gaires coses a remarcar. La seva església és pobra de construcció, i solament conté, dignes d'esmentar-se, una creu processonal de plata i una bella imatge romànica de la Mare de Déu, que sembla del segle XII.

De Tuxent al cap del Port es compten cinc quarts d'hora. El camí resulta molt costerut, però compensa de sobres el cansament de la pujada l'esplèndida vista que hom domina des del seu cim, a 1.694 metres. Des dels Pirineus del Pallars i d'Andorra fins a la serra de Cadí, cap a la dreta, envers el Pedraforca i les serralades de l'alta conca del Cardener, és una ininterrompuda successió de pics i muntanyes d'un efecte grandios.

La davallada del port es fa pel costat de Llevant. Un petit xaragall, que té l'origen allí mateix, forma de mica en mica una torrençera que el camí voreja constantment. Molt en avall es troben algunes cases de pagès, les quals constitueixen el veïnat de Dalt de La Coma. Els cingles del Custodi queden a mà esquerra i per sota passa el camí, el qual va descendint sempre fins arribar a les Fonts del Cardener. Les aigües, per diferents deus, surten de dintre unes penyes i ben tost esdevenen ja un riu format. Al cap de quinze o vint minuts, des de les Fonts del Cardener, es troba el poble de La Coma, situat en un rampant de la muntanya, a la banda esquerra del riu. A mitja hora de distància, riu avall, hi ha el poble de Pedra, el qual, junt amb el de La Coma, formen un sol districte municipal. El camí ral de Sant Llorenç dels Morunys passa per La Gafa, que és una fàbrica situada davant de Pedra, el veïnat de la qual està situat a l'altra banda del riu. Vers aquell mateix indret, i als cinc minuts, es troba la celebrada Font Púdia, d'aigua sulfurosa, des d'on, en vint minuts més, s'assoleix el serrat, al cim del qual hi ha la important vila de Sant Llorenç dels Morunys o dels Piteus, a 925 metres i a cosa de 110 metres sobre el nivell del riu.

La població de Sant Llorenç és prou coneguda dels excursionistes, per la qual cosa solament féu remarcar el més sobresortint que conté sota l'aspecte arqueològic, i donà una ressenya molt sumària de les muntanyes que envolten aquella pintoresca i simpàtica vall. Finalment, anuncià una propera conversa per tal de descriure els diferents camins que poden seguir-se o que menen a Sant Llorenç dels Morunys.

Projecció de pel·lícules.—Amb la cooperació d'elements de l'Agrupació de cineistes aficionats de la Secció de Fotografia del CENTRE, la Secció d'Arqueologia, el dia 23, celebrà una sessió en què foren projectats diversos films d'Història d'Art, entorn dels quals féu una detallada explicació el senyor Pelegri Casades i Gramatxes.

Visita a l'ex-Hospital de la Santa Creu.—El dia 20, una nutrida representació d'aquesta Secció realitzà una visita als edificis en els quals havia estat instal·lat l'Hospital de la Santa Creu.

L'objecte de la visita era dedicat a la Casa de Convalescència i a les pintures murals que han estat descobertes darrerament a les antigues sales de l'Hospital.

A un quart de dotze començà la visita. Els visitants admiraren

les belles rajoles de les parets de l'entrada i el no menys bell pati. Recorregueren la major part de les dependències, entre les quals ha d'esmentar-se la bonica capella decorada amb pintures de Viladomat, i l'escaient jardí que forma part de la casa.

Com a nota curiosa de la visita cal remarcar que, des de les finestres del pis alt, els presents pogueren apreciar l'aspecte curiós i macàbric alhora, que ofereix una de les parets de l'Hospital, la qual, en una extensió bastant gran, apareix coberta d'ossos humans; s'hi veu, també, una gran creu de cranis.

Seguidament, de l'esmentada Casa de Convalescència passaren a les antigues sales de l'Hospital anomenades de Sant Pere (per a homes) i de Santa Eulàlia (per a dones), on s'admiren els esgrafiats que, amb motiu de les obres que s'hi realitzen, es vénen descobrint en llurs parets. L'alludida decoració, força notable, sembla deguda als primers segles de l'existència de la benefactora institució.

Després entraren en altres locals, entre ells la capella de l'Hospital, i fini la visita a la una de la tarda.

BIBLIOTECA

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES QUE ES REBEN HABITUALMENT

Catalunya

Barcelona

Agrupació Excursionista ATLÀNTIDA.

Agrupació Excursionista CATALUNYA.

ARTS I BELLS OFICIS.

ASOCIACIÓN DE ARQUITECTOS DE CATALUNYA. *Anuario.*

BARCELONA ATRACCIÓN. SOCIETAT D'ATRACCIÓ DE FORASTERS.

Butlletí de l'Agrupació Excursionista JÚPITER.

Butlletí de la INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL.

Butlletí del Centre Excursionista ELS BLAUS (Sarrià).

Butlletí del Centre Excursionista LAYETANIA.

Butlletí del Centre Excursionista MONTGRONY.

Butlletí del Centre Excursionista PÀTRIA.

Butlletí del Centre Excursionista RAFAEL CASANOVA.

Butlletí del FOMENT EXCURSIONISTA DE BARCELONA.

Butlletí del GRUP EXCURSIONISTA EULALIENC.

Butlletí del Grup Excursionista ISARTS.

Butlletí del Grup Excursionista JOVENTUT CATALANA.
Butlletí dels MUSEUS D'ART DE BARCELONA. JUNTA DE MUSEUS.
Centre Excursionista NATURA.

CIÈNCIA.

CLUB MUNTANYENC BARCELONÈS.

CULTURA. *Butlletí de l'Escola ABAT OLIVA.*

ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS.

IBÈRICA.

MAI ENRERA. *Butlletí del CLUB EXCURSIONISTA DE GRÀCIA.*

NOVA REVISTA, LA.

PARAULA CRISTIANA, LA.

Portaveu del Centre Excursionista MINERVA.

REVISTA DE CATALUNYA.

REVISTA MUSICAL CATALANA.

STADIUM.

TÈCNICA. ASOCIACIÓN NACIONAL DE INGENIEROS INDUSTRIALES.

Caldes de Montbui

Butlletí Portaveu del C. E. CALDENSE.

Figueres

CANIGÓ. *Revista mensual de vida deportiva.*

Girona

Butlletí mensual del GRUP EXCURSIONISTA I ESPORTIU GIRONÍ.

Hospitalet de Llobregat

Butlletí del GRUP EXCURSIONISTA SALTADIÇ.

Lleida

VIDA LLEIDATANA.

Mahó

REVISTA DE MENORCA.

Manresa

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE LA COMARCA DE BAGES.

Palma de Mallorca

Bolletí de la SOCIETAT ARQUEOLÒGICA LULIANA.

NOSTRA TERRA, LA.

Premià de Mar

Grup Excursionista PREMIÀ.

*Reus**Revista del CENTRE DE LECTURA.**Ripoll**SCRIPTORIUM.**Sabadell**Butlletí de l'Agrupació Excursionista TERRA I MAR.**Butlletí-Portaveu del Centre Excursionista SABADELL.**NOSTRA COMARCA. Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DEL VAL·LÈS.**Tarragona**Butlletí del GRUP EXCURSIONISTA MUNTANYENC.**Portaveu de l'Agrupació Excursionista GINESTA.**Terrassa**ARXIU del CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA.**Butlletí del CLUB PIRENENC.**Gaseta de l'ORFEO TERRASSA i del seu GRUP EXCURSIONISTA.**Grup Excursionista EGARA.**Grup Excursionista LA MOLA.**Grup Excursionista MONTSERRAT.**Tortosa**Boletín mensual del OBSERVATORIO DEL EBRO.**ZUDA, LA. Boletín del ATENEO DE TORTOSA.***Andalusia***Granada**PENIBÉTICA. Órgano del CLUB PENIBÉTICO.***Aragó***Saragossa**ARAGÓN. Revista Gráfica de Cultura Aragonesa.**Boletín de la SOCIEDAD IBÉRICA DE CIENCIAS NATURALES.**Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.***Bascònia***Bilbao**PYRENAICA. Anales de la FEDERACIÓN VASCO-NAVARRA DE AL-PINISMO.*

Castella

Avila

GREDOS.

Madrid

ALPINA. CLUB ALPINO ESPAÑOL.

*Boletín de la REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA.**Boletín de la REAL SOCIEDAD GEOGRÁFICA DE MADRID.**Boletín de la SOCIEDAD ESPAÑOLA DE EXCURSIONES.*

INVESTIGACIÓN Y PROGRESO.

PEÑALARA. *Revista ilustrada de Alpinismo.*

REVISTA DE GEOGRAFÍA COLONIAL Y MERCANTIL.

*Valladolid**Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS
DE VALLADOLID.**Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.*

Galicia

*Corunya**Boletín de la R. ACADEMIA GALLEGA.**Orense**Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS
DE ORENSE.*

Múrcia

*Albacete**Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS
DE ALBACETE.*

Navarra

*Pamplona**Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS DE NAVARRA.*

València

*Castelló**Boletín de la SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA.**València**Anales del CENTRO DE CULTURA VALENCIANA.*

Anglaterra

Londres

ALPINE JOURNAL.
BRITISH SKI YEAR BOOK.
CAMPING.

Bèlgica

Bruselles

Bulletin du CLUB ALPIN BELGE.

Cuba

Havana

ARCHIVOS DEL FOLKLORE CUBANO.

Estats Units

Boston

APPALACHIA. *The Journal of the APPALACHIA MOUNTAIN CLUB.*

Cambridge

HARVARD MOUNTAINEERING.

Nova York

ART BULLETIN.
PARNASSUS.

Portland

MAZAMA. *A Record of Mountaineering in the Pacific Northwest.*

Washington

NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE.
SMITHSONIAN INSTITUTION. *Annual Report.*

França

Bordeus

BULLETIN HISPANIQUE.

Estrasburg

REVUE DU SKI.

Grenoble

ALPES, LES.
REVUE DE GÉOGRAPHIE ALPINE.

Lió

REVUE ALPINE.

Montpeller

REVUE DES LANGUES ROMANES.

SOCIÉTÉ LANGUEDOCIENNE DE GÉOGRAPHIE. *Bulletin.**París*

ALPINISME. CLUB ACADEMIQUE FRANÇAIS D'ALPINISME.

ANNALES DE GÉOGRAPHIE.

ANNUAIRE DU G. H. M. du CLUB ALPIN FRANÇAIS.

GÉOGRAPHIE, LA.

MONTAGNE, LA. *Revue Mensuelle du CLUB ALPIN FRANÇAIS.**Revue du TOURING CLUB DE FRANCE.*

VOYAGES... A TRAVERS L'ACTUALITÉ MONDIALE.

*Pau*BULLETIN PYRÉNÉEN. *Organe de la FÉDÉRATION DES SOCIÉTÉS PYRÉNÉISTES.**Tolosa*CLUB ALPIN FRANÇAIS. *Bulletin de la SECTION DES PYRÉNÉES CENTRALES.*

REVUE GÉOGRAPHIQUE DES PYRÉNÉES ET DU SUD-OUEST.

Itàlia*Gènova*UNIONE LIGURE ESCURSIONISTI. *Rassegne mensili.**Cuneo**Comunicazioni della SOCIETÀ PER GLI STUDI STORICI, ARCHEOLOGICI ED ARTISTICI.**Torí**Bollettino della SOCIETÀ PIEMONTESE DI ARCHEOLOGIA E BELLE ARTI.**Rivista del CLUB ALPINO ITALIANO.**Trieste*

ALPI GIULIE. CLUB ALPINO ITALIANO.

GROTTE D'ITALIA, LE.

Japó*Osaka-fu*

MOUNTAIN WALKING, THE *of the* JAPAN WALKING CLUB.

Toquio

SANGAKU. *The Journal of the* JAPANASE ALPINE CLUB.

Mèxic*Mèxic*

Memorias y Revista de la SOCIEDAD CIENTÍFICA ANTONIO ALZATE.

Portugal*Coimbra*

INSTITUTO, O. REVISTA SCIENTIFICA E LITERARIA.

Suècia*Estocolm*

FORNVANNEN. K. VIPTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN.

SVENSKA TURISTFÖRENINGENS.

YMER. *Tidskrift utgiven av* SVENKA SALLSKAPET FÖR ANTROPOLOGI OCH GEOGRAFI.

Suïssa*Berna*

ALPES, LES. *Revue du* CLUB ALPIN SUISSE.

SKI. ASSOCIATION SUISSE DES CLUBS DE SKI.

Neuchatel

Bulletin de la SOCIÉTÉ NEUCHATÉLOISE DE GÉOGRAPHIE.

Txecoeslovàquia*Praga*

CASOPIS TURISTU. KLUB CESKOSLOVENSKICH TURISTU.

Yugoslàvia*Ljubljana*

PLANINSKI VESTNIK.

PEÑALARA

Díaz, Téogeno & Tresaco, Angel. *Impresiones de una escalada al Naranjo de Bulnes*. 1931-303.—Fernández Martínez, Fidel. *Paisajes de Sierra Nevada*. 1931-305.

CLUB ALPINO ITALIANO

Adunata e Congresso del Club Alpino Italiano a Bolzano 20-23 settembre 1931. 1931-657.

DIE ALPEN. - ALPES, LES

Schneider, Karl. *Piz Bernina-Nordostflanke*. 1932-2. — Flaig, Walther. *Piz Bernina*. 1932-14.

CONFERENCIES I EXCURSIONS PROJECTADES PER AL MES DE FEBRER DE 1932

Dia 5.—A les 10 de la nit, sessió de projeccions.

Dia 12.—A les 10 de la nit, el soci senyor Francesc Blasi i Vallespinosa donarà una conferència sobre el tema *Excursió a Andalusia: Sevilla*.

Dia 19.—A les 10 de la nit, el soci senyor Josep Rovira i Mas donarà una conferència sobre el tema *Film d'un viatge*.

Dia 26.—A les 10 de la nit, el mateix senyor Josep Rovira donarà una altra conferència sobre el tema *Bèlgica, Colònia, Luxemburg, Reims, camps de batalla*.

Aquestes conferències seran il·lustrades amb projeccions.

ADVERTIMENT.—Es demana als socis del CENTRE que vulguin indicar les conferències i excursions que tinguin preparades per a aquest curs, per tal de poder ordenar-les amb temps.

Secció de Fotografia

Dia 7.—Excursió a Centelles i castell de Centelles.

Dia 14.—Excursió a Sils, Santa Coloma de Farnès, Sant Dalmau i Fornells.

Dia 21.—Excursió a Prades i Santuari de l'Abellera.

Dia 28.—Excursió a Cervera i Montfalcó Murallat.

ADVERTIMENT.—A les 10 de la nit del primer dijous, es projecta-

ran diapositives de triades colleccions dels socis, els noms dels quals s'anunciaran oportunament.

Les hores de sortida i els altres detalls de les excursions, es convindran en les reunions dels dijous, a les 10 de la nit, i seran posades de manifest en la taula d'anuncis.

SUB-SECCIÓ DE CINE D'AFICIONAT

La Secció de Fotografia prega als socis posseïdors d'aparells cinematogràfics de filmar, que s'inscriguin a la Sub-Secció de Cine d'Aficionat, per tal de cooperar a l'organització i engrandiment de la mateixa durant l'actual curs.

La inscripció pot efectuar-se en la llista que a l'efecte està exposada al CENTRE, i, en fer-ho, cal indicar el tamany dels films dels aparells.

Secció d'Esports de Muntanya

Per al mes de febrer aquesta Secció té en projecte sortides de pràctiques i excursions amb esquís, les quals s'anunciaran oportunament, segons l'estat i l'abundor de la neu.

Dies 1 i 2.—Curses per a equips mixtes, senyoretes i juniors (socials del CENTRE).

Dia 14.—Campionat de Catalunya de fons.

Dia 28.—Participació en la cursa de fons interclubs organitzada pel Club Muntanyenc Barcelonès.

ADVERTIMENT.—La Secció estableix els divendres, de 8 a 9 de la vetlla, per a canviar impressions i ultimar els itineraris i horaris de les excursions del diumenge.

CURSA COMARCAL PIRENENCA D'ESQUÍS

Sota aquesta denominació el CENTRE i la seva Secció d'Esports de Muntanya faran disputar, en els mesos de febrer o març de 1932, una cursa d'esquís, la qual estarà destinada a fomentar aquest esport entre els habitants de les Comarques pirenenques i sub-pirenenques de Catalunya, que aquí s'esmenten.

La data definitiva de la cursa s'avisarà oportunament en la premsa diària.

Aquesta cursa es regirà per les següents disposicions:

1.ª Poden prendre part en la mateixa, els qui siguin fills i habitin amb caràcter permanent un dels pobles, llogarrets o masies emplaçats dins les comarques que s'esmenten: Comarca d'Olot, de Camprodon, regió del Ter fins a la plana de Vic inclusiu, Vall de Ribes, Bergadà, Cerdanya, Andorra, Pallars i Vall d'Aran.

També hi podran prendre part els qui, sense ésser fills d'aquelles regions, puguin demostrar que fa més de tres anys que tenen allí llur residència habitual.

2.ª La Cursa Comarcal es correrà en un recorregut de migfons (això és, comprenent d'uns 6 a 8 quilòmetres de recorregut, dins el qual hi haurà pujada, baixada i pla). L'ordre de sortida es donarà en intervals d'un minut, i s'establirà per sorteig la vigília de la Cursa. Ultra els controls en els llocs estratègics, la pista estarà perfectament assenyalada amb banderes vermelles. Serà guanyador el que estableixi el temps més breu del circuit.

3.ª En la Cursa Comarcal hi haurà dues classificacions:

a) Una classificació individual.

b) Una classificació per equips de tres corredors d'un mateix Ajuntament, la qual s'obtindrà sumant els temps dels tres millors classificats de cada equip. Per a optar a la classificació per equips aquests hauran de presentar, en formular la inscripció, una carta o certificat del corresponent Ajuntament, en la qual es comprovi que tots els inscrits en són veïns per un temps major de tres anys.

Les inscripcions individuals poden ésser cursades pel mateix Ajuntament, per una Entitat esportiva o cultural de la població, o pels mateixos interessats, cas de no pertànyer a cap Entitat.

Totes les inscripcions hauran de fer-se per carta, i s'admetran fins el divendres anterior al diumenge en el qual s'hagi de córrer aquesta cursa.

Al guanyador de la classificació individual i als següents arribats se'ls adjudicaran medalles i altres premis consistents en esquis, fixacions, motxilles, ceres i altres accessoris adequats.

A l'equip que resulti guanyador en la classificació per equips se li concediran medalles i altres premis, i el seu nom serà gravat en la Copa CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, que es crea expressament.

Per a guanyar definitivament aquesta Copa, caldrà que un equip que representi el mateix poble la guanyi dos anys consecutius o tres d'alterns. Mentre la Copa no s'adjudiqui el CENTRE en farà

lliurament, en dipòsit, a l'Ajuntament de l'equip guanyador, el qual haurà de retornar-la l'any següent en tornar-se a anunciar aquesta cursa.

Amb aquesta iniciativa l'Entitat organitzadora espera d'interessar a la causa dels esquís i dels esports de neu la joventut d'una pila de contrades catalanes, en les quals la pràctica dels mateixos deixa, sovintment, d'ésser un esport per a convertir-se en una necessitat elemental, fins ara negligida.

Correspon als esportius de les comarques pirenenques el recollir aquesta crida que se'ls fa, per a que, col·laborant a la iniciativa del CENTRE, pugui establir-se ara, i repetir-se cada any, la Cursa Comarcal d'Esquís i fer que, per la seva importància, tingui l'aspecte de tot un Campionat Català dels Pireneus.

Secció de Geografia i Geologia

Dia 26.—A dos quarts de 8 de la nit, tindrà lloc la conferència corresponent al present mes, del cicle organitzat per aquesta Secció. El senyor Rafael Candel i Vila dissertarà sobre *Geografia física del Marroc*.

Secció d'Arqueologia i Història

CONFERÈNCIES

Dia 10.—A les 7 de la tarda, el senyor Aureli Capmany donarà una conferència sobre el tema *Sant Pau del Camp*.

Dia 17.—A les 7 de la tarda, el soci senyor Ferran de Sagarra i de Siscar donarà una conferència sobre el tema que s'anunciarà oportunament.

Dia 24.—A les 7 de la tarda, el soci senyor Frederic Damians donarà una conferència sobre el tema *La Lluna*.

Aquestes conferències seran il·lustrades amb projeccions

ADVERTIMENT

Es prega als concurrents a les excursions, visites i altres actes, que no es descuidin de portar la insígnia del CENTRE, per tal d'evitar confusions amb persones que, titulant-se excursionistes, no guardin la deguda compostura.

BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Publicació mensual

Un vol. anyal de 384 pp. text, 96 pp. làmines i nombrosos gràfics,
i un SUPLEMENT de 192 pp.

Abonament: Socis del CENTRE, 15 pessetes anyals

SUMARI DEL BUTLLETÍ DE GÈNER DE 1932

Montserrat.—Montserrat geològic, per Mn. J. R. BATALLER.—*Montserrat en el segle xv*, per E. MITJANA DE LAS DOBLAS.—*El viatge a Montserrat de R. Linzmeyer*, per DOM ANSELM M. ALBAREDA O.S.B.—*Els camins de Collbató a Montserrat i a Sant Jeroni*, per F. MASPONS I ANGLASELL.—*L'Any Jubilar Montserratí*, per DOM ANTONI RAMÓN O.S.B.—*Concurs de fotografies «Montserrat vist pels excursionistes»*

LAMINES

I. *La Mare de Déu de Montserrat*.—II. *Tornant de la processó*.—III. *Processó*.—IV. *Sota els Frares Encantats*.—V. *Vista de la muntanya des de Vilar*.—VI. *Els Monjos des de Sant Jeroni*.—VII. *Ala principal dels claustres romànics*.—VIII. *El Lloro des de sota els Frares Encantats*, per J. GASCA, J. NONELL, J. ROIG i F. DE P. PONTÍ

GRAFICS

Ceratites occidentalis Tornquist. Ceratites evoluto-spinosus Tornquist. Leiocidaris montserratensis Lambert. Schizaster montserratensis Lambert